

SHRNUTÍ

Tento text je shrnutím připravované publikace „United We Stand, Divided We Fall: The Kremlin’s Leverage in the Visegrad Countries,“ podrobné studie napsané předními odborníky z think tanků v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku. Publikace je součástí dlouhodobé iniciativy Prague Security Studies Institute osvětlit různorodé nástroje a podvrtné metody, které Kreml využívá k získání vlivu ve střední a východní Evropě.

Koordinátor:

Prague Security Studies Institute

Partneři projektu:

Prague Security Studies Institute (Česká republika)

Research Center of the Slovak Foreign Policy Association (Slovensko)

Centre for Euro-Atlantic Cooperation and Democracy (Maďarsko)

Center for International Relations (Polsko)

S podporou:

National Endowment for Democracy

PARTNEŘI PROJEKTU:

SFPA
Slovak Foreign Policy Association

CENTRE
FOR INTERNATIONAL
RELATIONS

S PODPOROU:

**National Endowment
for Democracy**
Supporting freedom around the world

ČESKÁ REPUBLIKA

Vzhledem ke slovanským kořenům české společnosti a čtyřem desítkám let sovětské nadvlády jsou v některých částech populace patrné pozůstatky kladného postoje vůči Rusku. Zatímco někteří s Moskvou sympatizují jednoduše z přesvědčení, na většinu má rozhodující vliv promyšlená ruská strategie, kterou prosazují osoby s těsnými obchodními a osobními vazbami na Kreml.

ROLE RUSKÉHO VELVYSLANECTVÍ

- S 55 akreditovanými diplomaty (92 včetně manželek a manželů) je diplomatická mise Ruské federace v roce 2017 nesrovnatelně větší než diplomatické mise západních spojenců České republiky. Prostřednictvím skrytých i zjevných aktivit sehrává velvyslanectví klíčovou roli v manipulativní činnosti Kremlu.
- Česká republika funguje pravděpodobně jako regionální centrum ruských zpravodajských služeb. Čeští bezpečnostní experti odhadují, že asi třetinu zaměstnanců velvyslanectví tvoří členové zpravodajských služeb, k čemuž je třeba připočítat ty, kteří pracují bez diplomatického krytí.

KULTURNÍ SFÉRA

- Řada českých nevládních a kulturních organizací zaujímá vůči Rusku kladný postoj a vědomě či nevědomě šíří dezinformace a další zkreslené narativy vytvářené nebo inspirované v Kremlu. Ve většině případů se však neprokázala přímá ruská účast ani finanční podpora.
- Několik proruských nevládních organizací, jako je například Institut slovanských strategických studií, se účastní panslavických konferencí, které poskytují příležitost k navázání vztahů a hlubší integraci neformálního klubu prokremelských neziskových organizací.

POLITICKÁ SFÉRA A EXTREMISMUS

- Příklady ruského vlivu lze najít napříč celým politickým spektrem. Nejvytrvalejším podporovatelem Ruska mezi českými politickými stranami je nicméně Komunistická strana Čech a Moravy.
- Od roku 2014 vycestovalo hned několik jejích poslanců na takzvané pozorovatelské volební mise do Donbasu i na Krym, čímž porušili ukrajinské zákony a vyvolali diplomatické roztržky.

- Mezi nejhlasitější obhájce kremelských zájmů patří i dvě prominentní postavy: současný prezident Miloš Zeman a exprezident Václav Klaus. Oba jsou známí těsnými vazbami na ruskou podnikatelskou sféru a opakovaně se účastnili každoroční rhodoské konference Dialog civilizací, kterou pořádá ruský oligarcha Vladimir Jakunin.
- Prezident Zeman několikrát vyzýval ke zrušení protiruských sankcí a vyslovil se pro přátelské vztahy a užší ekonomickou spolupráci. Mezi jeho nejbližší spojence a podporovatele patří lidé jako Martin Nejedlý nebo Zdeněk Zbytek, podnikatelé s bohatými vazbami na ruské obchodníky i diplomaty, kteří vytrvale lobují za ruské obchodní zájmy v České republice.
- Stopy podpory jsou patrné i mezi extremistickými a polovojenskými skupinami, jen minimum z nich však překračuje rámec podpory ideologické. Jedinou výjimku představuje extremistické politické hnutí Řád národa, které sídlí ve vile patřící ruskému velvyslanectví.

MEDIÁLNÍ A INFORMAČNÍ PROSTOR

- V české republice existuje čtyřicet až padesát platform, které aktivně šíří proruské dezinformace a Kremlem inspirované narativy. Většina z nich je aktivní od roku 2014. Ruská vláda přímo financuje pouze českou verzi mezinárodního zpravodajského serveru Sputnik, ostatní média nedeklarují k Rusku žádnou loajalitu.
- Parlamentní listy se staly zdaleka nejúspěšnější dezinformační platformou, která přitahuje pozornost emocionálně laděnými články s chytlavými titulky. Většinu jejich obsahu tvoří proruské a protizápadní články. Server má pevné vazby a exkluzivní přístup k prezidentu Miloši Zemanovi.

EKONOMICKÁ A FINANČNÍ SFÉRA

- Navzdory relativně malému, avšak nikoli nevýznamnému objemu vzájemnému obchodu a přímých zahraničních investic řadu ruských obchodů pravděpodobně zastírá rozsáhlá síť zahraničních dceřiných společností. Oficiální údaje proto nezachycují plný rozsah ekonomického vlivu Ruska v zemi.

- Zhruba dvě třetiny roční spotřeby zemního plynu a ropy přitékají do České republiky z Ruska. To představuje silný politický vliv a mocný vyjednávací nástroj. Například ruský státní gigant Gazprom je v zemi velmi aktivní a netají se snahou ovládnout přepravu, skladování i prodej zemního plynu v celém regionu střední Evropy.
- Rusko se zároveň snaží udržet si v Česku vliv nad sektorem jaderné energie. Dceřiná společnost státní agentury pro atomovou energii Rosatom, TVEL, je (minimálně do roku 2020) výhradním dodavatelem jaderného paliva do elektráren v Temelíně i Dukovanech. V souladu se Státní energetickou koncepcí probíhá příprava nového tendru pro elektrárnu v Dukovanech a Rosatom bude nejspíš jedním z vážných uchazečů.

MAĎARSKO

Ve srovnání s ostatními zeměmi Visegrádu se povaha podvrtných zpráv, záměr aktérů a jejich šíření na politicko-kulturním poli v Maďarsku liší. Maďarsko není slovanská země a nemá ani významnou politickou tradici levice a komunismu.

ROLE RUSKÉHO VELVYSLANECTVÍ

- Rusko má v Maďarsku v roce 2017 nejpočetnější diplomatickou misi čítající 48 akreditovaných diplomatů (72 včetně manželek a manželů). Velvyslanectví udržuje styky se spolky maďarsko-ruského přátelství, kulturními společnostmi a maďarskými univerzitami. Výstavy, kulturní akce a oslavy významných výročí se organizují v souladu s kremelským narativem.
- Existují důkazy o vazbách mezi zaměstnanci ruského velvyslanectví a krajně pravicovými skupinami a jednotlivci (např. Hnutím za lepší Maďarsko) i novináři z tištěných médií.

KULTURNÍ A AKADEMICKÁ SFÉRA, VÝZKUMNÉ ÚSTAVY

- Hned několik organizací propaguje ruskou kulturu a snaží se posílit vzájemné vazby. Konkrétně jde například o nadaci Russkij mir (Ruský svět), která v posledních letech zintenzivnila své aktivity a otevřela nová centra v Pécsi a Debrecínu, což vyústilo v rozvoj vztahů mezi Ruskem a jižním, respektive východním Maďarskem.
- Zdola formované proruské organizace v tuto chvíli prakticky neexistují, zčásti proto, že maďarská občanská společnost je ve své podstatě slabá.
- Maďarská vláda proruské organizace od roku 2010 povzbuzuje a podporuje, a vytváří tak dojem, že se tato změna dostala až na úroveň oficiální vládní politiky. Mezi nevládními organizacemi působí aktéři, které financuje stát a kteří se s ostatními dělí o proruskou agendu.

POLITICKÁ SFÉRA A EXTREMISMUS

- Proruský narativ už v Maďarsku nerazí extremistická hnutí, ale mainstreamové vládní strany. V uplynulých sedmi letech prosazuje vládnoucí strana Fidesz nový narativ a k Rusku zaujímá vstřícnější postoj, zejména s ohledem na rusko-maďarské ekonomické vazby.
- Nejznámější pravicovou stranou s proruskou orientací je Jobbik, Hnutí za lepší Maďarsko, aktuálně druhá nejsilnější strana v zemi. Udržuje čilé vztahy s Ruskem, odkud v minulosti získalo finanční podporu. K jejímu získání přispěl Bela Kovacs, osvědčený agent ruské zpravodajské služby. V posledních několika měsících se však Rusko a Jobbik odcizily a místo relevantnějšího partnera pro ruské úřady nyní zaujímá Fidesz.

MEDIÁLNÍ A INFORMAČNÍ PROSTOR

- Maďarsko charakterizuje specifický fenomén: přítomnost proruských dezinformací v mainstreamových médiích, především v těch, které vlastní stát nebo je ovlivňuje vláda. Státní tisková kancelář MTI například legitimizovala separatistické kroky na východě Ukrajiny a svalovala na Spojené státy vinu za smrt velkého počtu civilistů v Sýrii.
- V Maďarsku operuje asi 800 až 1000 internetových stránek šířících prokemelské narativy, většina z nich však pouze s omezeným dosahem. Za skutečně vlivné lze považovat asi šest až deset z nich. Obsahově se maďarskému publiku přizpůsobuje jen zlomek těchto webů.
- Média poskytující „alternativní zprávy“ se těší výrazně vyšší oblibě než přímé kanály z Ruska nebo jiné, otevřeně proruské servery.

EKONOMICKÁ A FINANČNÍ SFÉRA

- Vzájemné ekonomické vztahy jsou omezené. Zahraniční obchod dosáhl vrcholu v roce 2008 (6,44 %) a od roku 2014 setrvale klesá.
- Ekonomická přítomnost Ruska v Maďarsku není příliš výrazná, ovšem s jednou zásadní výjimkou, kterou je projekt atomové elektrárny Paks 2. Investice do tohoto projektu představuje zhruba 10 % maďarského HDP. 80 % nákladů přitom nese ruská banka Vněšekonombank. Má se za to, že projekt zvýší maďarskou závislost na ruské atomové technologii a finanční podpoře, což se může přetavit v politický vliv.

POLSKO

Z hlediska ruského vlivu a náchylnosti podléhat kremelským nástrojům „měkké síly“ představuje Polsko mezi zeměmi střední a východní Evropy specifický případ. Navzdory tomu, že stejně jako ostatní státy V4 bylo Polsko během komunismu satelitem Moskvy, jeho specificky traumatická a negativní historická zkušenost s Ruskem sjednotila polskou politickou reprezentaci v přesvědčení, že novou závislost na Rusku se je třeba eliminovat, a nikoli posilovat.

ROLE RUSKÉHO VELVYSLANECTVÍ

- Diplomatická mise Ruské federace v Polsku v roce 2017 je se svými 65 akreditovanými diplomaty (118 včetně manželek a manželů) jednou z největších v zemi. Pro srovnání: v Polsku působí pouze 40 akreditovaných diplomatů z Německa a 77 ze Spojených států.

POLITICKÁ SFÉRA

- Polské politice dominuje bývalá protikomunistická opozice a zcela zde chybí výraznější strana nebo osobnost, která by na celonárodní úrovni podporovala užší vztahy s čelními představiteli současného Ruska.
- Ruský vliv je nejpatrnější v některých radikálních hnutích a spolicích. Kromě odporu vůči establishmentu sdílejí i protiamerické (nebo obecně protizápadní) a protiukrajinské nálady, které souvisejí s historickou zkušeností Volyňského masakru. Důrazem na výrazněji národnostní postoje mohou marginální politická uskupení nepřímo podporovat snahu Kremlu o polarizaci polské společnosti.
- Na poli otevřeně proruských organizací hraje ústřední roli proruská strana Zmiana (Změna). Straně předsedá Mateusz Piskorski, který byl v roce 2016 zatčen v souvislosti s obviněním ze špionáže. Zároveň byl součástí mezinárodní sítě protizápadních a proruských aktivistů a účastnil se propagandistických akcí, jejichž cílem bylo legitimizovat politiku Kremlu včetně pozorovatelských volebních na okupovaném Krymu.

- Politicky významnější organizace, jako je Kukiz'15 nebo Kresy, nelze považovat za konzistentně proruské. Velká část jejich postojů, především ty namířené proti Ukrajině, se nicméně shodují se zájmy a narativy Kremlu.

KULTURNÍ A AKADEMICKÁ SFÉRA, THINK TANKY

- Instituce spjaté s ruským státem, jako je Russkij mir nebo Ruské středisko vědy a kultury, které je součástí agentury Rossotrudničestvo (ruská vládní agentura podporující pozitivní obraz Ruska v zahraničí), propagují ruskou kulturu a organizují pro polské akademiky a učitele cesty do Ruska. Jejich přítomnost a vliv na území Polska je však omezený, což je důsledkem silně prozápadní orientace polských elit, historické paměti polské společnosti, absence významnější ruské menšiny i autokefálního statutu polské pravoslavné církve.
- Mezi think tanky chybí významní aktéři s vazbami na Rusko. Výjimkou je think tank European Center for Geopolitical Analysis (ECAG), který je úzce provázán s otevřeně proruskou stranou Zmiana. Má se za to, že ECAG byl jednou z klíčových organizací odpovědnou za nábor členů pozorovatelských volebních misí do Ruskem podporovaných separatistických republik na východní Ukrajině.
- V akademické sféře přinesly poslední roky několik medializovaných případů, kdy akademici otevřeně chválili ruské úřady za jejich kroky během ukrajinské krize a za obranu „skutečných křesťanských hodnot“.

MEDIÁLNÍ A INFORMAČNÍ PROSTOR

- Ruská média hrají v Polsku relativně nevýznamnou roli, uskutečnily se však pokusy o její posílení.
- Internetové zdroje zastávající protizápadní, protiukrajinské a méně často i otevřeně proruské postoje jsou většinou institucionálně slabé, jejich čtenářská základna se však rozšiřuje.
- Prokremelské kruhy se často snaží podněcovat existující napětí uvnitř Polska i v rámci vztahů s jeho sousedy, zejména s Ukrajinou a Litvou.

EKONOMICKÁ A FINANČNÍ SFÉRA

- Obchodní vztahy s Ruskem v posledních letech výrazně poškodila recese ruské ekonomiky, sankce i klesající ceny ropy. V roce 2016 bylo Rusko osmým nejvýznamnějším cílem polského exportu a třetím nejvýznamnějším vývozcem zboží do Polska. Přímé zahraniční investice z Ruska tvořily v roce 2015 pouze 0,2 % z celkového objemu přímých zahraničních investic v Polsku.
- Polská politická reprezentace se po mnoho let snaží vyvarovat ekonomické závislosti na Rusku, a potenciálně nepřátelské pokusy o převzetí ropné společnosti Lotos Group nebo chemické skupiny Azoty tak neměly šanci na úspěch. Přesto lze dvě oblasti označit za obzvláště rizikové. Zaprvé: Polsko je závislé na ruských zdrojích energie, zejména na zemním plynu. A zadruhé: Rusko sehrává významnou úlohu v polském zemědělství.

SLOVENSKO

V 19. století se zdůrazňoval koncept panslavismu a kulturní blízkost slovenského a ruského národa s cílem posílit váhu slovenského nároku na vlastní národní suverenitu. Tento odkaz částečně osvětluje pozitivní postoje určitých částí slovenské společnosti vůči Rusku, které se Rusko pokouší zúžitkovat ve svých manipulativních aktivitách.

ROLE RUSKÉHO VELVYSLANECTVÍ

- Na území Slovenské republiky působilo v roce 2017 celkem 23 akreditovaných ruských diplomatů (32 včetně manželek a manželů). Jejich počet se ve srovnání s ostatními zeměmi Viségradu může jevit nízký, je však dán velikostí Slovenska. Pro srovnání: americká diplomatická mise čítá 26 diplomatů, německá pouze 14.
- Ruské velvyslanectví na Slovensku představuje hlavní kontaktní místo pro prokremelské aktivity. Organizuje nejrůznější vzpomínkové a kulturní akce, pořádá konference a záměrně sdílí mediální obsah pocházející z konspiračních zdrojů.

KULTURNÍ SFÉRA

- Několik nevládních organizací a spolků šíří ruskou kulturu a ideje spolupráce mezi Slovenskem a Ruskem. Často využívají rétoriku vycházející z panslavismu a protiujiňních a protialiančních nálad. Slouží jako platformy pro šíření konspiračních teorií a demagogických, proruský orientovaných zpráv.

- Názorným příkladem je Slovensko-ruská společnost, vedená bývalým premiérem Jánem Čarnogurským, který se stal výrazným propagátorem ruského režimu a prokremelských narativů, včetně těch, které se zakládají na smyšlenkách.

POLITICKÁ SFÉRA

- Ambivalentní postoje klíčových slovenských politiků k Rusku a nekonzistentní politická strategie představují v uplynulých letech charakteristické rysy slovenské zahraniční politiky vůči Rusku. V několika případech hájil premiér Robert Fico, který na oficiální úrovni podporuje sankce, posílení slovensko-ruských vztahů a pozitivního postoje vůči Putinově politice.
- Lidová strana Naše Slovensko, vedená Marianem Kotlebou, zastává extremistickou ideologii, prezentuje se jako protiujiňní a prokremelská a udržuje vztahy s polovojenskými organizacemi. Uniklé e-maily Alexandera Usovského, původem běloruského spisovatele a proruského ideologa, naznačují Kotlebovy vazby na ruské oligarchy a finanční podporu z Ruska.

POLOVOJENSKÉ SKUPINY

- Slovensko zažívá v posledních letech rostoucí vliv proruských polovojenských skupin. Některé z nich jsou spojené s proruskou ideologií a jiné z Ruska přijímají dokonce ekonomickou podporu. Slovenští Branci spolupracují s ruskou ultrakonzervativní a nacionalistickou organizací Narodny Sobor (Národní sněm).
- Někteří členové slovenských polovojenských skupin se zapojili do konfliktu v Donbasu na straně proruských ozbrojenců a poukázali tak na radikalizační potenciál těchto sil.

MEDIÁLNÍ A INFORMAČNÍ PROSTOR

- Podobně jako Česká republika je i Slovensko od roku 2014 svědkem náhlého vzednutí vlny proruských dezinformací. Podle slovenské iniciativy Konspiratori.sk existuje asi 108 slovenských a českých serverů, které šíří nedůvěryhodný obsah. Navzdory proruské orientaci nedeklaruje ani jeden z nich přímou loajalitu vůči Kremlu a veškeré vazby jsou neformální povahy.

- Ruka Kremlu přesahuje rámec internetu. V roce 2016 podepsala Tlačová agentúra Slovenskej republiky smlouvu s ruským státním serverem Sputnik. Agenturu tehdy vedl Jaroslav Rezník, který se nedávno stal ředitelem veřejnoprávní televize a rozhlasu. Smlouva byla krátce po podpisu na základě mediálního a společenského tlaku vypovězena.

EKONOMICKÁ A FINANČNÍ SFÉRA

- Vzájemný obchod mezi Ruskem a Slovenskem není příliš významný. V první polovině roku 2015 činil podíl ruského importu pouze 6 % a na exportu se Rusko podílelo jen 2,3 %. Tvrzení o nedozírných škodách, které mají protiruské sankce způsobit slovenské ekonomice, jsou tudíž neopodstatněné.
- Náznaky využívání ekonomických a finančních nástrojů ruského vlivu na Slovensku lze odhalit sledováním kontaktů mezi členy slovenské vládní strany SMER-SD (Smer - sociálna demokracia) a vlivnými postavami businessu s vazbami na Rusko.